

Jem jô rëbôk...

Rybołówstwo na Kaszubach

– tradycja i współczesność

Jem jô rëbôk...

Rybołówstwo na Kaszubach

– tradycja i współczesność

Redakcja naukowa

Anna Kwaśniewska

Autorzy

Anna Kwaśniewska, Mateusz Konkel, Mirosław Kuklik,
Krzysztof Zamościński

Wieżyca 2014

Unia Europejska
Europejski Fundusz
Rybacki

Operacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo

**LOKALNA GRUPA RYBACKA
KASZUBY**

83-315 Szymbark, Wieżyca 1
tel. 58 684 35 80

e-mail: biuro@lgrkaszuby.pl, www.lgrkaszuby.pl

**PÓŁNOCNOKASZUBSKA LOKALNA
GRUPA RYBACKA**

84-120 Władysławowo, ul. gen J. Hallera 19
tel. 58 774 68 90

e-mail: biuro@plgr.pl, www.plgr.pl

Publikacja powstała na zlecenie Lokalnej Grupy Rybackiej Kaszuby oraz Północnokaszubskiej Lokalnej Grupy Rybackiej, w ramach projektu opracowania i druku publikacji oraz folderu dotyczącego bogatej kultury materialnej i społecznej oraz unikalnego niematerialnego dziedzictwa kulturowego obszaru LGR Kaszuby oraz Północnokaszubskiej LGR, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków finansowych Europejskiego Funduszu Rybackiego zapewniającą inwestycje w zrównoważone rybołówstwo.

Zdjęcia na okładce:

- z przodu: Maszoperia *Richartowa* z Jastarni podczas połowów żakowych, 1959 r. (fot. J. Kucharska, ze zbiorów Archiwum Instytutu Etnologii UŁ)
- z tyłu: Naprawa żaka, Kamienica Królewska, gmina Sierakowice (dzięki uprzejmości Piotra Tessy)

Redakcja i korekta:
Sławina Kwidzińska

Opracowanie graficzne i skład:
Maciej Ostoja-Lniski

© Copyright by Kaszubski Uniwersytet Ludowy, Wieżyca 2014

ISBN 978-83-938746-1-3

Wydawca: Kaszubski Uniwersytet Ludowy, Wieżyca 1, 83-315 Szymbark

Druk: Wydawnictwo BERNARDINUM Sp. z o.o., ul. Bpa Dominika 11, 83-130 Pelplin

SPIS TREŚCI

ANNA KWAŚNIEWSKA Wstęp	13
ANNA KWAŚNIEWSKA Rybołówstwo na Kaszubach. Przeszłość – przemiany – teraźniejszość	19
MATEUSZ KONKEL Najstarsze rody rybackie Boru i Jastarni w świetle ksiąg metrykalnych. Studium genealogiczne	81
KRZYSZTOF ZAMOŚCIŃSKI Narzędzia i sprzęty rybackie oraz metody połowu w kaszubskim rybołówstwie jeziornym	111
MIROSŁAW KUKLIK Organizacja połowów w tradycyjnym kaszubskim rybołówstwie przybrzeżnym	257
MIROSŁAW KUKLIK Narzędzia i metody połowów w rybołówstwie przybrzeżnym	271
ANNA KWAŚNIEWSKA Niematerialne dziedzictwo kulturowe północnych i środkowych Kaszub	313
ANNA KWAŚNIEWSKA O specyfice pożywienia rybaków kaszubskich	343

LOKALNA GRUPA RYBACKA KASZUBY

83-315 SZYMBARK
Wieżyca 1
tel. 58 684 35 80
e-mail: biuro@lgrkaszuby.pl
www.lgrkaszuby.pl

PÓŁNOCNOKASZUBSKA LOKALNA GRUPA RYBACKA

84-120 WŁADYSŁAWOWO
ul. gen J. Hallera 19
tel. 58 774 68 90
e-mail: biuro@plgr.pl
www.plgr.pl

Lokalne Grupy Rybackie (LGR) to Stowarzyszenia, które uczestniczą w kreowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów, na których działają poprzez wdrażanie osi priorytetowej 4 – Zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa, zawartej w Programie Operacyjnym Ryby 2007-2013.

LGR-y zrzeszają członków reprezentujących trzy sektory: sektor publiczny reprezentowany przez jednostki samorządu terytorialnego, sektor społeczny reprezentowany przez organizacje pozarządowe, w tym podmioty związane z sektorem rybactwa, oraz sektor gospodarczy reprezentowany przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą oraz przedsiębiorstwa.

Lokalne Grupy Rybackie to nie tylko instytucje, ale i forum, gdzie spotykają się partnerzy reprezentujący różne środowiska, pomysły, zawody i sektory. Powstanie tych specjalnych stowarzyszeń stanowiło dopiero pierwszy krok w kierunku ubiegania się o środki finansowe. Spotkania z mieszkańcami zainteresowanymi działaniami na rzecz rozwoju obszaru zaowocowały Lokalnymi Strategiami Rozwoju Obszarów Rybackich, które są podstawowym dokumentem każdego z LGR-ów, wskazującym główne kierunki rozwoju i obszary, wymagające wsparcia ze środków Unii Europejskiej, możliwych do pozyskania za pośrednictwem LGR z Europejskiego Funduszu Rybackiego.

Podejmowane przez LGR-y działania, w ramach środków finansowych na wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju Obszarów Rybackich (LSROR), doprowadzić mają nie tylko do poprawy warunków życia na obszarach zależnych od rybactwa, równie istotnym celem jest rozwój inicjatyw i przedsiębiorczości wśród społeczności lokalnych.

Podejmowane inicjatywy mają na celu zachęcić mieszkańców do przełamywania barier oraz do współpracy w ramach wspólnych projektów. Działania LGR, oprócz głównego zadania, jakim jest kreowanie rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, to także wzmacnianie pozytywnego wizerunku regionu poprzez promocję kultury i tradycji, ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa rybackiego.

Podejmowane przez LGR działania związane z wdrażaniem LSROR to m.in.: szkolenia, konsultacje i doradztwo. Przykładowymi czynami, realizowanymi ze wsparciem środków finansowych pozyskanych za pośrednictwem LGR są:

- podejmowanie i rozwój działalności gospodarczej
- promocja obszaru LGR
- budowa, remont lub przebudowa małej infrastruktury turystycznej
- rewitalizacja miejscowości
- dostosowanie do potrzeb niepełnosprawnych obiektów turystycznych lub rekreacyjno-sportowych
- restrukturyzacja, reorientacja lub dywersyfikacja działalności gospodarczej osób mających pracę związaną z sektorem rybactwa.

Działalność LGR obejmuje również wiele zadań na rzecz lokalnej społeczności, takich jak:

- aktywizacja lokalnej społeczności zamieszkującej obszar objęty Lokalną Strategią Rozwoju Obszarów Rybackich poprzez organizację wyjazdów studyjnych, kursów oraz szkoleń
- organizacja wydarzeń promocyjnych i kulturalnych, takich jak np. plenery twórczości ludowej
- współfinansowanie spotkań i imprez odbywających się na obszarze LGR, np. wydarzeń kulturalnych, zawodów wędkarskich, pikników, festynów.

Stowarzyszenia podejmują również zadania we współpracy z innymi LGR-ami z kraju i z całej Europy, gdzie wnosząc swój potencjał, prowadzą projekty zmierzające do nawiązania współpracy, wymiany wiedzy i doświadczeń oraz realizacji wspólnych przedsięwzięć.

LOKALNA GRUPA RYBACKA KASZUBY

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Rybacka Kaszuby obejmuje obszarem działania siedem gmin z terenu powiatu kartuskiego, tj. Kartuzy, Przodkowo, Somonino, Chmielno, Stężycza, Sulęczyno i Sierakowice.

Podstawowym atutem obszaru są przepiękne, malownicze krajobrazy. Jest to kraina licznych jezior i spokojnych lasów. Możemy tutaj spotkać duże zróżnicowanie takich form, jak: pagórki, wzgórze, faliste powierzchnie moreny dennej, długie ciągi rynien jeziornych oraz doliny rzeczne. Lasy są obok wód i krajobrazu najcenniejszym walorem przyrodniczym regionu. Duża ilość wód i terenów podmokłych stworzyły korzystne warunki dla zwierząt i ptaków.

Na obszarze LGR Kaszuby istnieje wiele ośrodków wypoczynkowych położonych nad jeziorami, a w ostatnich latach powstały liczne kwatery agroturystyczne, pensjonaty, zajazdy, pola namiotowe i domki letniskowe wraz z towarzyszącą im infrastrukturą rekreacyjną. Bardzo prędko rozwija się tu gastronomia oraz infrastruktura związana z aktywną formą uprawiania turystyki oraz sportów wodnych (żeglarstwo, kajakarstwo, surfing). W okresie zimowym funkcjonuje kilka stoków narciarskich oraz bardzo rozwinięta infrastruktura do organizacji kuligów.

Wędkarze mają do dyspozycji wiele jezior, obfitujących m.in. w sieję, sielawę, szczupaka, okonia, płoć.

Material własny LGR Kaszuby

PÓLNOCNOKASZUBSKA LOKALNA GRUPA RYBACKA

Stowarzyszenie Północnokaszubska Lokalna Grupa Rybacka obejmuje obszarem działania osiem gmin: Hel, Jastarnia, Władysławowo, Puck, Miasto Puck, Krokowa, Kosakowo i Wejherowo.

Linia brzegowa Bałtyku w granicach powiatu puckiego stanowi aż 25% linii brzegowej Polski, dlatego też powiat ten określany jest jako „morski”, a gospodarka i tutejsza kultura związane są od wieków z morzem. Obszar linii brzegowej jest urozmaicony, charakteryzuje się występowaniem kilku rodzajów wybrzeża. Można tu spotkać: niskie wybrzeża zalewowe, wybrzeża klifowe, wybrzeża wydmowe oraz mierzejowe. Szczególnym walorem przyrodniczym obszaru jest 34-kilometrowy Półwysep Helski, oddzielający Zatokę Pucką od Morza Bałtyckiego.

Piaszczyste plaże, piękne krajobrazy oraz niepowtarzalny nadmorski klimat to elementy charakteryzujące obszar PLGR. Zatoka Pucka jest jednym z najlepszych miejsc do nauki oraz uprawiania takich sportów wodnych jak windsurfing i kitesurfing, natomiast amatorzy spokojnego wypoczynku mogą odprężyć się na jednej z piaszczystych plaż lub pospacerować urokliwymi ścieżkami Nadmorskiego Parku Krajobrazowego.

Zmiany gospodarcze w sektorze rybackim spowodowały konieczność dywersyfikowania działalności przez rybaków, co stworzyło na obszarze PLGR nową i bardzo popularną wśród turystów formę rekreacji i wypoczynku – wędkarstwo morskie. W każdym z portów na obszarze PLGR rzesze wędkarzy z różnych rejonów Polski korzystają z tej formy spędzania wolnego czasu.

Swoistej tożsamości i wyjątkowości tej ziemi dowodzi język kaszubski używany przez rdzennych Kaszubów po dziś dzień, szerzej od kilku lat upowszechniany i promowany w regionalnej rozgłośni radiowej. Ważnym elementem lokalnej kultury jest także kuchnia, o charakterze której od wieków decyduje bliskość morza, a na stołach i w restauracjach serwuje się od dawien dawna śledzie, flądry i dorsze.

Materiał własny Północnokaszubskiej LGR

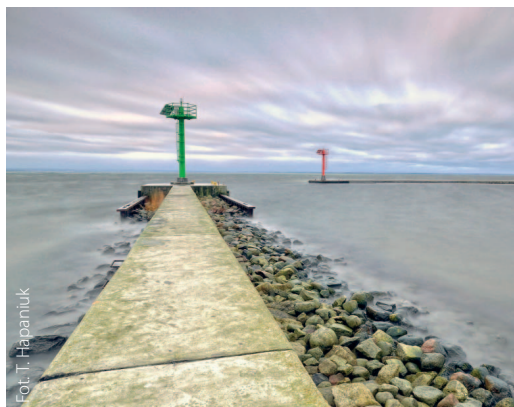

foto: T. Hapaniuk

foto: A. Koszałka

foto: J. Kolber

KASZUBSKI UNIWERSYTET LUDOWY

Nasza fundacja – **Kaszubski Uniwersytet Ludowy** – jako placówka nieformalnego kształcenia osób dorosłych działa w myśl idei Uniwersytetów Ludowych, zapoczątkowanej w XIX-wiecznej Danii przez N.F.S. Grundtviga, która zakłada: wychowanie obywatelskie, kształcenie w harmonii ze środowiskiem oraz szeroko pojętą edukację regionalną.

Od ponad trzech dekad, w swojej działalności realizujemy te cele na gruncie pomorskim. Celem nadrzędnym naszych działań jest wzmacnianie w naszych słuchaczach wiary we własne siły i możliwości oraz kreowanie w nich potrzeby aktywności społecznej i zawodowej – czasy się zmieniają, ale idea kształcenia i wychowania osób dorosłych dla obywatelskości pozostaje. Zajęcia w ramach Uniwersytetu Ludowego zawsze opierają się na spotkaniu, rozmowie, umiejętności słuchania i dyskutowania.

Dzięki skandynawskim inspiracjom oraz doświadczeniom pracy w regionie wypracowaliśmy wiele autorskich – tak tematycznie, jak i metodycznie – inicjatyw oświatowych, m.in.:

Wędrowny Uniwersytet Ludowy – cykliczne spotkania wiejskich wspólnot lokalnych pobudzające aktywność społeczną;

Modra Szkoła – warsztaty rękodzieła ludowego i ginących zawodów;

Studium Wiedzy o Regionie – oferta edukacyjna przygotowana dla nauczycieli regionalistów, przybliżająca tematykę wielokulturowego Pomorza;

Pomorskie Forum Oświaty Dorosłych – obyczajowe konferencje po subregionach Pomorza poświęcone poznawaniu lokalnej historii, tradycji i kultury;

Aktywizacja zawodowa – oparta o fundament obszernego bloku zajęć dotyczących rozwoju osobistego i społecznego;

Spotkania tematyczne dla Seniorów – pobudzanie aktywności społecznej osób starszych zamieszkujących obszary wiejskie;

Plener twórczości regionalnej – spotkania twórców ludowych i artystów nieprofesjonalnych różnych dziedzin sztuki i rękodzieła, prezentujące pomorską wielokulturowość.

WSTĘP

Przybrzeżne rybołówstwo morskie oraz rybołówstwo jeziorne były i są na Kaszubach istotną częścią gospodarki, a także tradycji lokalnej tożsamości. Rybacy stanowili znaczący odsetek społeczności kaszubskiej, a w niektórych miejscowościach nadmorskich byli grupą dominującą. Wyróżniali się umiejętnościami zawodowymi i hartem ducha, które ukształtowały się pod wpływem kontaktu z żywiołem, jakim jest woda. Doświadczenie, umiejętności i wiedza dotycząca połowu ryb były przekazywane z pokolenia na pokolenie, co sprawiło, że powstały całe rody rybackie. Nie zabrakło wśród nich osób operujących zarówno sieciami, jak i piórem, czego przykładem jest rybak i pisarz Augustyn Necel i jego powieści opisujące życie kaszubskich rybaków.

Od średniowiecza do lat siedemdziesiątych XX wieku rybacy uprawiający przybrzeżne rybołówstwo morskie skupieni byli w tradycyjnych organizacjach rybackich zwanych maszoperiami. W oparciu o normy prawno-zwyczajowe regulowały one zasady współpracy zawodowej rybaków (w tym podział łowisk), wzajemnej pomocy oraz życia rodzinno-towarzyskiego.

Rybołówstwo opierało się i opiera na więziach pokrewieństwa i niesformalizowanych zachowaniach. Na terenach, gdzie było podstawowym zajęciem i źródłem utrzymania większości rodzin, powstała specyficzna kultura rybacka przejawiająca się przede wszystkim w narzędziach i sprzętach używanych do połowów różnych gatunków ryb w kolejnych porach roku, a także w zwyczajach, folklorze (przysłowia, powiedzenia) i ubiorze rybaków. Rybołówstwo wpłynęło także na sposób odżywiania się rybaków, ich rodzin i całej społeczności lokalnej. Na Kaszubach północnych i środkowych powstała specyficzna kuchnia oparta na rybach łowionych zarówno w wielkim, jak też „małym morzu” i jeziorach. Spożywano je w różnych postaciach, nawet kilka razy dziennie. Przygotowywano także zapasy solonych ryb na okres zimy i sztormów.

Zarówno rybołówstwo przybrzeżne, jak i jeziorne było nie tylko źródłem utrzymania, ale też stylem życia i elementem kultury regionalnej. Tym też

tłumaczyć można kultywowanie zawodu przez rybaków w okresach dekoniunktury i związanych z nią nieracjonalnych z punktu widzenia ekonomicznego przesłanek do jego wykonywania.

Indywidualne rybołówstwo przybrzeżne po II wojnie światowej było tolerowane podobnie jak rolnictwo indywidualne, nie cieszyło się jednak specjalnymi przywilejami. Rybacy musieli odstawać zakontraktowane ilości ryb do państwowych przetwórci po ogólnie ustalonych cenach, brakowało środków na modernizację łodzi i kutrów. Stąd też część synów rybaków wybrała lżejszą pracę i lepsze zarobki na państwowych kutrach dalekomorskich. Jednak tradycja indywidualnego rybołówstwa przybrzeżnego na Kaszubach przetrwała, gdyż jest ono nie tylko zawodem, ale też stylem życia, gdzie liczy się nie tylko rachunek ekonomiczny, lecz również przywiązanie do zawodu.

Inaczej wyglądała sytuacja na Pojezierzu Kaszubskim, gdzie po II wojnie światowej większość jezior została upaństwowiona i przekazana Państwowym Gospodarstwom Rybackim. W ten sposób została przerwana wielowiekowa tradycja rybołówstwa indywidualnego. Część rybaków przeszła do pracy w Państwowych Gospodarstwach Rybackich, inni odeszli z zawodu. Po 1990 roku Państwowe Gospodarstwa Rybackie zostały rozwiązane, a jeziora przejął Państwowy Zarząd Gospodarki Wodnej. Następnie większość jezior została wydzierżawiona drogą przetargów zarówno podmiotom gospodarczym, jak i osobom fizycznym. Jedynie niektóre małe jeziora odzyskali dawni właściciele. Rybołówstwo jeziorne obecnie boryka się z wieloma problemami. Do najważniejszych należą stawki dzierżawy jezior i szkody wyrządzone przez kormorany i inne zwierzęta, a także zanieczyszczenie jezior nawozami spływającymi z pól.

Z kolei rybołówstwo przybrzeżne po transformacji systemowej i gospodarczej, a zwłaszcza po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, jest obszarem przemian wynikających m.in. z konieczności dostosowania zasad oraz sposobów połowów do norm obowiązujących w UE. Wywołuje to wiele kontrowersji (np. kwoty połowowe, złomowanie kutrów), a narzucone normy i przepisy są postrzegane przez część kaszubskich rybaków jako restrykcyjne. Nowe przepisy i dotacje w postaci Programów Operacyjnych powodują, że dawne rybołówstwo w tym regionie zanika, a wraz z nim kultura rybaków będąca częścią tożsamości kaszubskiej i pomorskiej. Jest to część procesu modernizacji – nie musi ona oznaczać całkowitego zerwania z tradycją. Niektóre elementy mogą w nowej sytuacji pozostać jako element wzbogacający ofertę turystyczną, wzmacniający regionalną tożsamość. Wymaga to pogłębionego refleksyjnego spojrzenia na problem rybaków i rybołówstwa w procesie przemian. Stąd też powstał projekt badań nad rybakami i rybołówstwem zarówno przybrzeżnym, jak i jeziornym. Jego celem było poznanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego rybaków kaszubskich – zarówno materialnego (sprzęty, narzędzia), jak i niematerialnego (zwyczaje doroczne, wiedza ludowa dotycząca pogody i ryb, wierzenia i praktyki

związane z morzem). Ważną kwestią było też poznanie historii rodów rybackich oraz specyfiki pracy i zawodu rybaka. Kolejnym zagadnieniem było przedstawienie zmian zachodzących w sektorze rybołówstwa oraz ich wpływ na życie i kulturę lokalnych społeczności. W badaniach dużo uwagi poświęcono też specyfice kuchni rybackiej będącej ważnym elementem kultury rybaków.

Projekt miał charakter interdyscyplinarny. Zakładał przeprowadzenie etnograficznych badań terenowych na północnych i środkowych Kaszubach, a ściślej na obszarze działania LGR Kaszuby oraz Północnokaszubskiej LGR, a także kwerend i badań archiwalnych w pomorskich archiwach i muzeach. W projekcie wzięło udział łącznie osiem osób: Mateusz Konkel, Anna Kwaśniewska, Mirosław Kuklik, Krzysztof Zamościński oraz studentki etnologii Uniwersytetu Gdańskiego: Katarzyna Barzowska, Magdalena Bernat, Zuzanna Kraszewska, Agata Pietkiewicz. Kierownikiem naukowym była dr hab. prof. UG Anna Kwaśniewska z Instytutu Archeologii i Etnologii Uniwersytetu Gdańskiego.

Badania terenowe prowadzono od połowy lutego do początku kwietnia 2014 roku, a pojedyncze wywiady uzupełniające przeprowadzono w maju tegoż roku. Badaniami objęto gminy: Chmielno, Kartuzy, Przodkowo, Sierakowice, Somonino, Stężyca i Sulęczyno, Jastarnia, Władysławowo, Puck, Hel i Kosakowo. Zgodnie z przyjętym założeniem, by stworzyć jak najszerszy obraz badanego tematu, badaniami objęto miejscowości leżące w ww. gminach. Utworzono dwa zespoły badawcze. Kierownikiem pierwszego był Krzysztof Zamościński, pracownik naukowy Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku, a drugiego Anna Kwaśniewska. Przeprowadzono łącznie 123 wywiady, z czego 61 poświęcono narzędziom, sprzętom i technikom połowu w rybołówstwie jeziornym. Takie ukierunkowanie wynikało z faktu, że rybołówstwo jeziorne na Kaszubach po 1945 nie było tematem badań etnograficznych. Stąd też starano się zarejestrować i opisać dawne narzędzia rybackie oraz poznać techniki połowu w szerokim kontekście społeczno-kulturowym.

Badania terenowe prowadzono przede wszystkim metodą jakościową, ponadto zastosowano metodę analizy dokumentów oraz wywiady z zastosowaniem kwestionariusza ankiety. Respondenci zostali wybrani spośród rybaków najstarszego i średniego pokolenia (próba celowa), mieszkających w miejscowościach na terenie ww. gmin. Zastosowano następujące metody badawcze:

1. Wywiady pogłębione z wybranymi rybakami, ich rodzinami oraz użytkownikami jezior – wywiady nagrywano (po uzyskaniu zgody respondentów), a następnie dokonano ich transkrypcji. Fragmenty wywiadów są cytowane w tekście.
2. Wywiady z rybakami i użytkownikami jezior, z zastosowaniem kwestionariusza ankiety.
3. Wywiady z żonami i córkami rybaków – dotyczyły przede wszystkim kulinariów rybackich.

4. Opis, dokumentację fotograficzną i analizę zachowanych artefaktów kultury materialnej.
5. Analizę dokumentów zastanych zgromadzonych w archiwach i muzeach.

Część artykułów zamieszczonych w książce powstała w oparciu o źródła zastane. Metodą analizy artefaktów i dokumentów archiwalnych posłużył się Mirosław Kuklik z Muzeum im. Floriana Ceynowy w Pucku, który korzystał z materiałów zgromadzonych i zachowanych w Archiwum Katedry Etnologii Uniwersytetu Łódzkiego, z wcześniejszych badań własnych, a przede wszystkim z artefaktów zgromadzonych w Muzeum w Pucku. Oprócz etnologów w projekcie brał udział historyk Mateusz Konkul związany rodzinnie z Jastarnią, który prowadził badania archiwalne dotyczące rodów rybackich z Jastarni i Boru w Archiwum Archidiecezjalnym w Gdańsku – Oliwie. Podczas prac nad artykułami wykorzystano także materiały zgromadzone w archiwum prof. Józefa Gajka, znajdujące się w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie.

Publikacja *Jem jô rëbòk... Rybołówstwo na Kaszubach. Tradycja i współczesność* ma charakter interdyscyplinarny etno-historyczno-antropologiczny. Anna Kwaśniewska przedstawiła zarys dziejów oraz stan obecny zarówno rybołówstwa przybrzeżnego, jak i jeziornego na Kaszubach. Dużo uwagi poświęciła też aktualnym problemom, jak złomowanie jednostek rybackich, projektowi ustanowienia dla Półwyspu i Zatoki Puckiej obszaru Natura 2000, a także kwestii dzierzawy jezior.

Obok tekstów etnologicznych w książce czytelnik znajdzie też artykuł historyczny autorstwa Mateusza Konkula oparty o księgi metrykalne. Pokazuje on sięgającą XVII wieku genealogię rodzin z Jastarni i Boru, zajmujących się w większości rybołówstwem. Jego lektura będzie, jak przypuszczam, interesująca nie tylko dla potomków tych rodzin, ale także innych osób zajmujących się historią regionu.

Obszerne opracowanie autorstwa Krzysztofa Zamościńskiego, dotyczące rybołówstwa jeziornego na Kaszubach, prezentuje przede wszystkim wiedzę rozmówców na temat obecnych narzędzi i sprzętów rybackich oraz metod połowów, a także tych zapamiętanych z przeszłości i relacjonowanych przez przodków. Informacje zawarte w artykule dotyczą używania narzędzi rybackich na przestrzeni mniej więcej ostatnich stu lat. Omawiając narzędzia i sprzęty rybackie, autor zastosował perspektywę użytkowników rybaków, dla których największe znaczenie mają właśnie najbardziej technicznie zaawansowane. Autor zauważa, że istnieją pewne różnice w klasyfikowaniu narzędzi w literaturze naukowej i stosowanej przez użytkowników. Badania prowadzone przez autora z zespołem na Pojezierzu Kaszubskim pokazały, że istnieją różne grupy eksploatujące rybacko jeziora, a czynnikiem je konstytuującym jest ich stosunek własności lub

jego brak do eksploatowanych akwenów. Grupy te tworzą rybacy (zawodowi, niezawodowi i tymczasowi), wędkarze i rybacy nielegalni, zwani kłusownikami. Jest to pierwsze opracowanie dotyczące zarówno narzędzi i sprzętów, jak też technik połowu stosowanych zarówno obecnie, jak i w przeszłości w rybołówstwie jeziornym na Kaszubach.

Mirosław Kuklik przedstawił systemy organizacji połowów w rybołówstwie przybrzeżnym, a były nimi: system nakładczy, maszoperyjny oraz zespoły łódkowe. Pierwszy funkcjonował w rybołówstwie na Helu, gdzie kupcy-nakładcy finansowali połowy, dostarczając niezbędne narzędzia i jednostki połowowe, a rybacy za złowione ryby dostawali wynagrodzenie. Drugi dotyczył zdecydowanej większości rybaków kaszubskich, ale też niemieckich. Podstawowa zasada obowiązująca zrzeszonych w maszoperiach rybaków polegała na równym podziale efektów połowów przy jednakowym nakładzie pracy i wkładzie narzędzi.

Ten sam autor w drugim artykule przedstawił narzędzia i metody połowów stosowane w rybołówstwie przybrzeżnym. Podzielił je na cztery podstawowe grupy. Pierwszą tworzą takie sieci stawne, jak nety, mance i pławnice. Drugą grupę tworzą narzędzia haczykowane w postaci sznurów z haczykami, których wielkość zależy od gatunku łowionych ryb. Do trzeciej należą sieci pułapkowe – są to żaki oraz ich modyfikacje. Czwartą grupę tworzą niewody należące do najważniejszych i najciekawszych narzędzi morskich wykorzystywanych w tradycyjnym, kaszubskim rybołówstwie. M. Kuklik zauważa, że stare metody połowu oraz narzędzia rybackie stosowane powszechnie w tradycyjnym rybołówstwie kaszubskim zanikają. W pamięci starszego pokolenia zachowały się jeszcze dawne nazwy i ciekawsze zwyczaje z nimi związane, ale mało kto potrafi odtworzyć szczegółowo ich budowę i użycie.

Kolejny artykuł autorstwa Anny Kwaśniewskiej poświęcony został niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu północnych i środkowych Kaszub. W 2010 roku Polska ratyfikowała Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, stąd też ważnym zadaniem jest obecnie identyfikacja, dokumentacja i rejestracja jego przejawów, a następnie wpisanie na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego. Przeprowadzone badania pokazały, że na Kaszubach w wielu miejscowościach zachował się zwyczaj chodzenia autentycznych grup kołędniczych, rzadko wystawiane jest natomiast widowisko ścinanie kani. Oryginalny przebieg ma Sobótka w Jastarni. Powszechnie praktykowany jest *polterabend* i zwyczaj stawiania „bram” na drodze orszaku ślubnego. Bardzo rzadko natomiast organizowana jest „pusta noc”, w zaniku są psoty urządzone w noc sylwestrową oraz zwyczaj przychodzenia przebierańców czyli *dziada* i *baby* na wesela. Ze zwyczajów rybackich nadal powszechnie jest przekonanie, że nie należy zaczynać ważnych prac w piątek oraz gwizdać na morzu, gdyż to może spowodować sztorm.

Ostatni artykuł dotyczy specyfiki pożywienia rybackiego. Przeprowadzone badania pokazały, że w kuchni rybaków przybrzeżnych dominowały ryby, które spożywano codziennie. Przygotowywano także beczki solonych śledzi, flądery i szprotki na okres zimy. Do dzisiaj wśród żon rybaków przetrwała wiedza i umiejętność przygotowywania wielu specyficznych potraw, które mogą czy wręcz powinny być wpisane na pomorską Listę Produktów Tradycyjnych. Należą do nich: rosół z węgorza lub fądry; polewka z węgorza; jajecznica ze szprotkami, solony węgorz czy też solona flądra gotowana z ziemniakami, czy wreszcie *ksynë* z węgorza. Tradycja kulinarna jest bowiem jednym z elementów kultury regionalnej i tożsamości.

Autorzy artykułów opartych o materiały uzyskane drogą badań terenowych cytują obficie wypowiedzi respondentów, zachowując autentyczność wypowiedzi, co jest zgodne z obowiązującymi zasadami badań etnologicznych i socjologicznych.

Książkę wzbogacają zdjęcia zarówno wykonane w trakcie badań, jak też reprodukcje dawniejszych pocztówek i zdjęć pokazujących poszczególne porty, artefakty i zajęcia rybackie.

Pragnę w tym miejscu serdecznie podziękować wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszej książki, a zwłaszcza Panu Markowi Byczkowskiemu – Dyrektorowi Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego, który zachęcił nas do przeprowadzenia badań, a kierowana przez niego placówka podjęła się realizacji projektu na zlecenie Lokalnych Grup Rybackich; Panu Zbigniewowi Chmarukowi, Prezesowi Północnokaszubskiej Lokalnej Grupy Rybackiej oraz Panu Tadeuszowi Muży, Kierownikowi Muzeum Rybołówstwa w Helu, którzy znając osobiście większość rybaków z Półwyspu, ułatwili nam z nimi kontakty. Dziękuję Pani Judycie Kroskowskiej za pomoc w kontaktach z rybakami jeziornymi i prowadzenie spraw administracyjno-finansowych projektu.

Przede wszystkim dziękuję bardzo całemu zespołowi badawczemu za sprawne i profesjonalne przeprowadzenie badań oraz przygotowanie tekstów do publikacji, a także naszym rozmówcom, których nazwisk ze względu na obowiązujące wymagania warsztatowe i metodologię badań nie wymieniamy, a którzy poświęcili nam wiele godzin swojego czasu, odpowiadając na dziesiątki pytań.

Anna Kwaśniewska